

Red de Gouden Muur!

‘Moet je luisteren,’ zei hij, achter zijn schrijftafel zittend, zijn leesbril op zijn neus, ‘neem dit. Dit is heel belangrijk. Misschien zou mijn patriarchale traktaat hiermee moeten beginnen. *De Gouden Muur* staat erboven. *Vóór de Gouden Muur is het een geïmproviseerde janboel, daar krioelt het volk in de luidruchtige chaos van het dagelijks leven, en dat daar niet alles in het honderd loopt is te danken aan de wereld achter de Gouden Muur. Als het oog van de cycloon ligt daar de wereld van de macht, in mysterieuze stilte, beheerst, betrouwbaar, overzichtelijk als een schaakbord: een soort gelouterde wereld van platoonse Ideeën. Dat is althans het beeld dat de machtelozen vóór de Gouden Muur ervan hebben. Het wordt bevestigd door de donkere pakken, de geruisloze limousines, de bewaking, het protocol, de perfecte organisatie, de fluwelen rust in de paleizen en ministeries. Maar wie eenmaal achter de Gouden Muur is geweest zoals u en ik, die weet dat dat alleen schijn is en dat het daar in de besluitvorming net zo’n geïmproviseerde janboel is als er vóór, bij de mensen thuis, op de universiteit, in ziekenhuizen of bij bedrijven. ... Dat toch ook achter de Gouden Muur niet alles in het honderd loopt, is dus een wonder: het duidt op een nog weer hogere macht. Voor u is dat geen probleem, voor u is dat God. Maar voor mij is helaas zelfs het functioneren van de samenleving geen godsbewijs. Hoe is het dan toch mogelijk dat zij toch functioneert tot nu toe? U zult het niet geloven, maar ik weet het. Dat komt door het bestaan van die Gouden Muur zelf. Die is zelf de hoogste macht. ...’*

Harry Mulisch, *De Ontdekking van de Hemel*, pp. 681-682.

Intro

Al past het idee van een Gouden Muur prima in Mulisch’ roman *De Ontdekking van de Hemel*, deze weergave van de scheidingslijn tussen burger en gezagdrager is geen realistische afspiegeling van de moderne samenleving. Het concept van een Gouden Muur als scheidingslijn tussen machtigen en machtelozen en tegelijk als het bindmiddel dat de samenleving bijeenhoudt, is niettemin zeer interessant.

De vraag hoe de moderne samenleving functioneert – en waarom het menselijk leven op deze manier is georganiseerd – fascineert me. Een studie politicologie brengt me iets dichterbij een antwoord, maar roept daarbij vele nieuwe vragen op. ‘Bestaat de Gouden Muur nog wel?’ ‘Wordt de Gouden Muur niet steentje voor steentje, of zelfs met grote stukken tegelijk, afgebroken door steeds verdergaande individualisering?’

Breken modernisering, individualisering en commercialisering de samenleving af?

De Gouden Muur kreeg haar functie als scheidingslijn tussen onderdanen en machthebbers toen de laatsten zich niet langer op God konden beroepen als bron van hun macht. Dit democratiseringsproces zette tegelijk de afbraak van de Gouden Muur in werking. In een democratie ligt de macht namelijk bij het volk. Toch is de Gouden Muur blijven staan; zij staat zolang men erin gelooft. Zolang de partijen aan beide zijden van de Muur inzien dat zij elkaar nodig hebben, en allen het belang van *samenleven* niet uit het oog verliezen, vormt de Gouden Muur het bindmiddel dat de samenleving bijeen houdt.

Het democratiseringsproces, als uitdaging voor de Muur, staat niet op zichzelf. Het is een wisselwerking met modernisering en individualisering. Maar de gevolgen zijn paradoxaal. Er ontwikkelt zich een democratische moderne samenleving, maar tegelijk brokkelt diezelfde samenleving af. Voor de positieve gevolgen van het proces van modernisering en individualisering hoeft men slechts te kijken naar de mogelijkheden van de moderne maatschappij. Helaas zijn ook de negatieve aspecten niet moeilijk te ontdekken. Zinloos geweld, het broeikas-effect, vereenzaming, klimaatverandering, verschraling in de zorg. Het zijn slechts een paar thema's waar politieke partijen, belangenorganisaties en de media zich momenteel mee bezig houden.

Ik denk dat er een verband is tussen deze verschijnselen en dat andere populaire thema: de keuzevrijheid van de individuele burger. In het zogenaamde ideaalplaatje van de moderne maatschappij is het de zelfbewuste burger die inspraak uitoefent in de manier waarop zijn of haar samenleving wordt bestuurd. De burger wordt de mogelijkheid geboden om zijn of haar leven naar eigen keuze in te richten. In werkelijkheid raakt de burger steeds minder geïnteresseerd in de samenleving waarvan hij of zij zulke hoge verwachtingen heeft. Men lijkt niet langer in te zien dat een goed functionerende samenleving alleen mogelijk is als hierin wordt geïnvesteerd door zowel de politiek als de burger zelf, dus door de partijen aan beide zijden van de Gouden Muur. Het vertrouwen in de samenleving – de Gouden Muur – kan slechts dan behouden blijven als iedereen een steentje bijdraagt.

Natuurlijk zijn er tal van organisaties en initiatieven te noemen waarbij het belang en de waarde van de samenleving voorop staat, maar ik heb het gevoel dat de Nederlandse burger over het algemeen zeer individualistisch, of zelfs egoïstisch, ingesteld is. Tijdens bezoeken aan Senegal en Brazilië zag ik dat het ook anders kan; ik zag hoe mensen *samen* leven. Bij vrienden en huisgenoten uit Sri Lanka, Pakistan en Zuid Afrika heb ik vaak hetzelfde gevoel: men heeft elkaar nodig, weet dat men het alleen niet kan. In onze welvaartmaatschappij, waar het individu steeds minder afhankelijk is (of denkt te zijn) van zijn leefomgeving, waar mensen niet langer het idee hebben elkaar nodig te hebben, lijkt men de waarde van het *samenleven* uit het oog te zijn verloren. De Gouden Muur brokkelt af.

Het volk van onderdanen werd een volk van burgers, burgers als individuen, en vandaag de dag vooral als consumenten. De commercialisering van de maatschappij versterkt de desintegratie van de samenleving. Terwijl de commercie steeds verder doordringt in het openbare leven, lijkt alles gericht op de behoeften van de individuele

consument. De overheid, aan haar zijde van de Gouden Muur, vervult bepaalde publieke taken – zaken of diensten van algemeen belang – waarmee zij het vertrouwen van de burger in de maatschappij wint. De burger van zijn/haar kant vertrouwt de overheid dat zij haar steentje bijdraagt. Als de burger echter niet langer de garantie heeft dat de overheid in het onderhoud van de Muur voorziet - bijvoorbeeld doordat publieke taken zijn uitbesteed aan de commerciële sector - zal zijn of haar vertrouwen in de samenleving worden ondermijnd. Bovendien kan door de privatisering van publieke taken het belang van het vervullen van individuele behoeften worden versterkt, terwijl het algemeen belang naar de achtergrond verdwijnt. Men denkt: “Ik moet dit te pakken zien te krijgen, want van de samenleving krijg ik het niet.”

De Gouden Muur vormt een interessante metafoor voor de scheidingslijn tussen machtigen en machtelozen en als het bindmiddel van de samenleving. In werkelijkheid is het echter juist de samenwerking tussen burger en bestuurder welke een democratische samenleving bijeenhoudt. Het idee van een Gouden Muur doet geen recht aan de dynamische aard van een samenleving, waarin taken, rollen en belangen geen vaststaande gegevens zijn, maar voortdurend aan verandering onderhevig. Niet de scheiding, maar juist de verbinding tussen politiek en burger houdt de samenleving bijeen. Het is de maatschappij zelf waaraan voortdurend gebouwd moet worden om het vertrouwen erin te behouden. Maar als metafoor vervult de Gouden Muur een belangrijke taak: het opent onze ogen voor de afbraak waaraan de maatschappij momenteel onderhevig is.

De vraag is hoe de Gouden Muur kan worden behouden, zonder een barrière op te werpen tegen de open, democratische maatschappij. Een actie ‘Red de Gouden Muur’ zal zich moeten richten op het vertrouwen in de samenleving waar de Muur voor staat. De individuele burger moet tot het inzicht komen dat *samenleven* een kwestie van geven en nemen is en dat een *samenleving* onontbeerlijk is in iedere maatschappij. Ik ben bang dat velen alleen een steentje willen bijdragen wanneer zij ervan doordrongen worden dat de afbraak van de Gouden Muur niet slechts gevolgen heeft voor anderen, maar ook hun individuele kansen, vrijheid en keuzemogelijkheden in gevaar brengt. Eigenlijk geldt hetzelfde voor de overheid: *samenleven* is een kwestie van geven en nemen en een goed functionerende maatschappij kan niet zonder een *samenleving* waarin men vertrouwen heeft.

Red de Gouden Muur; laat eenieder een steentje bijdragen!

Leonie Ansems de Vries
Augustus 2003